

DEMÉNY PÉTER

A NAGY KONTEXTUS LÁTCSÖVE

Fried István: *Jókai Mór életrajzai és más furcsaságok*

■ Nem kell ecsetelnem, mennyire szeretem Nádasdy Ádámot. Merészsége, őszintesége, műveltsége és a tény, hogy mindig szembemegy a konvenciókkal, egyik kedvencemmé teszi, nem is szólva a költészetéről, amelyet csodálatosan bensőségesnek érzek. Éppen ezért döböntem meg annyira, amikor egy *Jókai fölött, azt hiszem, elment az idő* című komáromi beszélgetésben (l. itt: [https:// youtube/wA7r0GJCkmk?si=Tk4CGwbTlKjGbozn](https://youtube/wA7r0GJCkmk?si=Tk4CGwbTlKjGbozn)) kétszer is azt mondja az íróval kapcsolatban: „ha egyszer nem olvassák...” Holott pontosan egy olyan tanárnak, amilyenek Nádasdyt képzelem, kellene szembeszállni az olvasói kényelemmel: „Olvassátok, mert...” – talán ez lehetne a jelmondata.

Fried István új Jókai-könyve viszont ezt kísérli meg. Nem pedagógiai szempontból és lendülettel, azaz nem mondja, hogy „én most meg akarlak győzni arról, hogy Jókai érdekes író”, de mégis lendületesen, széles látókörűen, folyamatos árnyalással – ez egyébként szinte ellentmondás: aki lendületes, az ritkán árnyal, hiszen a zárójelezés megtöri az örvényt, Friednek mégis sikerül egyben tartania a szövegeket.

A tanulmányok pedig pompásak, szerintem az is meginog, akinek szent meggyőződése, hogy Jókai egy Kemény Zsigmond nyomában kullógó grafomán. Fried ugyanis, akitől a *Tíz híres regényt* olvastam először, s már abban lenyűgözött végtelen műveltsége és perspektívája, ebben a kö-

tetben még több is ennél, mert filológusi erőnyeit is megcsillogtatja. Ugyan ki más írta Jókainak az „ifjú Dumas Sándor” könyve alapján írt novellájáról, ha nem egy olyan filológus, aki amellettt igyekszik érvelni, hogy Jókai modern, pontosabban erre a kérdésre próbál válaszolni? Elvégre ő maga szögezi le: „Hozzá kell tennem, hogy a modern nem értékkategória. A *párizsi Notre-Dame*-ről nem tudom, hogy modern-e, a *Nyomorultakról* még kevésbé tudom, ennek ellenére állítom, hogy e két regény nélkül meglehetősen hézagos lenne az európai regénytörténet, hatástörténetük a 20. századra nyúlik át.” (10.)

Talán még érdekesebb a *Szép Mihál* alapos, mondhatni aprólékos elemzése – az olvasót az a kétely emészti, hogy csak akkor lehet igazán élvezni Jókait, ha mindent tudunk azokról a forrásokról, amelyeket felhasznál a könyveihez. Fried pedig mindent tud, ehhez kétség sem fér.

De hát filológusnak lenni mégiscsak ezt jelenti: ha nem tudunk mindent, akkor is utána nézhetünk mindennek, és akkor már úgy jelenhetünk meg a világ előtt, mintha mindent tudnánk. Ha tehát az ember Jókai-olvasó – és itt mondom ellent én is magamnak, hiszen előbb a *szenvédély* kell, aztán jön csak a kutatás –, akkor fogja magát, és Jókairól jegyzetel és cédulázik, s ezeket a cédulákat foglalja egybe, bármiről is ír.

A kötetben különben az a jó, hogy nemcsak a *Rab Rábyról*, *A kőszívű*

ember fiairól, Az arany emberről, magyarán: nemcsak a közismert remekművekről van benne szó, hanem olyan művekről is, amelyek a legkevésbé sem közismertek. Én ugyan valamilyen képregényből emlékszem a *Szép Mihálra*, de például *A kaméliás hölgy* átírására már nagyon nem. A Fried-opus minden oldalán szembejön valami, amit nem ismer az, akinek a számára Jókai alig több iskolai/egyetemi tananyagnál.

Az egyik kérés, felvetés tehát az: ne ítélj meg egy olyan író, akit nem is ismersz, pontosabban alig ismersz, házi olvasmányokból és tanárok ömlengéseiből, s ez kevesebb, mintha egyáltalán nem ismernéd! Jókai nem az az „ibolyaszemű”, akiről Ady írt, Jókai valódi mesterember, aki ugyan szelíd, de agyafúrt, és ez az agyafúrtság olvasói gyönyöröket szerezhet. Jókai Gauthier Margitja kemény öklű amazon, aki nagyon is megszabja szerelmi együttlétei árát – tehát nem is a Verdi romantikája ez, ahol hosszú áriákban szenved a hősnő, nagyon is sajátos romantika ez.

Az is jó Friednél – és ez visszavezet a *Tíz híres regényhez* –, hogy Victor Hugo is szóba kerül Jókai kapcsán vagy Dickens: nincs bezárva abba a szűk kontextusba, amelyre Kundera annyira haragudott, „ki van víve a világba”, hogy ott méretkezzen meg. Az idézett passzusban már látuk, hogy Hugo legnépszerűbb regényei hogyan kerülnek termékeny párhuzamba a Jókai-oeuvre-vel, s a tanulmányok címei – l. például *Jókai Mór; a kupléíró* (126–151.) vagy *Egy Jókai-regény újragondolása. Megjegyzések a Szép Mihál-hoz* (238–261.) – egyaránt azt mutatják, hogy Fried mindig más tekintettel próbál látni,

mint a szokványos – ez pedig minden jó tanulmány előfeltétele.

Említettem az árnyalást. Szinte véletlenül kiválasztok egy bekezdést: „(Jókainak) Nem erőssége az évszámok megbízhatósága, ezért Gyulai Pál többször megróta. A magam részéről mégsem rónám meg írónkat »nagyon-alul«-ságáért, még kevésbé feledékenységéért vagy (Gyulai Pálhoz igazodva) felelőtlenségéért. Azt sem vetném ellene, hogy emlékidézései meglehetősen célzatosak, de nemegyszer következetlenek, sőt alá vannak rendelve (nem minden esetben) egy, a feltárulkozásból kitetszhető, kiolvasható konvenciónak, olykor öngazolásnak, olykor terapeutikus szándéknak. A legtöbb esetben azonban vagy érvényesül az elbeszélések (melyekről nem mindig állítható, hogy novellaformában nyilvánulnak meg) »logikája, vagy az elbeszélés minden úgynevezett adattévesztése ellenére képes a megjelenített, színre hozott, újraláthatóvá/olvashatóvá tett emlékből valamit, a korszakra, az elő-idézett esemény kontextusára nagyon jellemzőt, nagyon fontosat hírül adni.” (51.) Azt hiszem, végül is arról van szó, hogy előbb tájékozódjunk, sőt, próbáljuk meg megérteni ezt a nagy álmodozót, aki Jókai Mór volt, csak az után ítélkezzünk szigorúan. Ugyan mit számít a valóság, ha a mű „megvédi”, igazolja önmagát?! S Fried körültekintése, zárójelei, pontosításai mind azt a valódi látszatot teremtik meg, hogy ő maga nagyon alaposan olvas, miközben szemlátomást egyik kedvence szövegeit elemzi.

A *Jókai Mór életrajzai és más furcsaságok* nagyon szép kötet, ajánlom minden fanyalgónak és minden rajongónak egyaránt.